

ФИНЛЯНДИЯНЫН БИЛИМ БЕРҮҮ СИСТЕМАСЫ ЖАНА ЭЛ АРАЛЫК ДЕНГЭЭЛДЕГИ ИЙГИЛИКТЕРИ

Ph.D. Кадиян БООБЕКОВА

Кыргыз – Түрк «Манас» университети, Гуманитардык факультети, Педагогика кафедрасы

Жанан ГӨНҮЛАЛАН

Баки Айше Симитчиоглу Анадогу лицейинин мугалими, Кайсери, Түркия

Аннотация

Көптөгөн жылдар бою чет мамлекеттердин кол астында калган Финляндия калкы азыркыга чейин өздөрүндө калыптанып калган окуу көндүмүн өнүктүрүп, өлкөсүндөгү түрдүү этникалык топтордун көптүгүнө карабастан билим берүү тармагында иштиктүү реформаларды жасаган. Соңку жылдардагы эл аралык PISA сынагында жана PIRLS, TIMSS жарыштарында Финляндиялык окуучулар математика, табигый илимдер жана окуу жөндөмү боюнча алгачкы орундарды алып келет. Өлкөнүн 2000, 2003, 2006, 2009 жана 2012-жылдардагы жогорку даражадагы көрсөткүчтөрү бардык дүйнөнүн, өзгөчө алдынкы орундарга ээ болгон башка OECD өлкөлөрүнүн да көңүлүн бурууда. Финляндиянын билим берүү системасын изилдөө максатында көптөгөн изилдөөчүлөр башка өлкөлөрдөн келүшүүдө.

Бул эмгекте Финляндиянын билим берүү системасы, мектептеринин эл аралык деңгээлдеги ийгиликтери жана ага таасир тийгизген факторлор анализденген. Алардын акыркы жылдардагы эл аралык сынактардагы ийгиликтерин изилдөө билим берүү системабыздын өнүгүүгө багыт алуусу үчүн өз салымын кошот деген ойдобуз.

Ачкыч сөздөр: билим берүү системасы, мектептин ийгилиги, реформа, билим берүү саясаты, эл аралык сынактар.

EDUCATION SYSTEM OF FINLAND AND ITS SUCCESS AT THE INTERNATIONAL LEVEL

Abstract

Finnish people who had been dependent on foreign countries for a long time developed their studying skill formed up to now. They made embodied reforms in the domain of education in spite of the fact that there were a lot of different ethnic groups in their country. Finnish students / schoolchildren have won prizes in mathematics, natural sciences and reading skills in the international exams such as PISA, PIRLS and TIMSS the last years. High-level indicators of the country in 2000, 2003, 2006, 2009 and 2012 years are attracting attention of the world, especially other OESD countries winning prizes, too. A great number of researchers are coming to the country in order to study the Finnish educational system.

The Finnish educational system, school success at the international level, as well as the factors that cause it will be considered in this article. We hope that studying their recent success in international exams will help guide our educational system to develop.

Keywords: educational system, the success of the school, reform, educational policy, international exams.

Киришүү

Финляндия Скандинавия жарым аралында, Балтика деңизинин жээгинде жайгашкан түндүк Европа өлкөсү. Чыгышында Россия, түндүгүндө Норвегия, батышында Швеция өлкөлөрү жайгашкан. Финляндия 1809-жылы Падышачылыгына караштуу автономиялуу герцогдук болгон. Бул учурда негизинен автономдуу болгон жана улуттук аң сезимдин өнүгүүсү үчүн маанилүү иштер аткарылган. Финляндияда 20 аймак жана 416 мэрия бар. Борбору 1812-жылдан бери Хельсинки шаары. Өлкөнүн калкынын саны 5 439 741 (2013) (www.ailetoplum:2012). Калкынын 66%ын жаштар түзөт (worldbank.2012). Калкынын 89,68%ы фин тилинде, 5,36%ы швед тилинде, калган калкы семит жана башка тилдерде сүйлөшөт (Encyclopedia,2013). Бирок, өлкөдө Урал-Алтай тил группасына тиешелүү фин жана швед тилдери расмий тилдер болуп кабыл алынган.

Финдер 1155-жылдан 1809-жылга чейин Швед королдугунун карамаганда болгон. Ушул доордо өлкөнүн саясий системасы, сот, коомдук иштер башкармалыгы жана коомдук кызматтардын негизи курулган. Фин маданиятын дүйнө жүзүнө тааныта турган символдорду камтыган, легендардуу дастан ‘**Калевала**’ 1853-жылы жарык көргөн. Бул дастандын басып чыгарылышы улутту пайда кылуу процессинде улуттук иденттүүлүктүн калыптанышына жардам берген (Erdogan, 2013).

Финляндия 600 жыл чет мамлекеттердин кол астында болгонуна карабастан, өз тилин жана маданиятын сактап калган. Мунун эң негизги себеби – көптөгөн жылдар бою фин коомчулугунун окуганды сүйгөндүгү (Dursun, 2010). Алгачкы жолу 1548-жылы Микаел Агрикола тарабынан жазылган Инжил – фин тилинин алфавити катары кабыл алынат. Бул өлкөдө 18-кылымда окуу боюнча сынактар уюштурулган жана үйлөнө турган эки жаш бул сынакты сөзсүз түрдө ийгиликтүү тапшыруусу керек болгон (Kansanen, 2010). Фин тили 1863-жылдан бери башкаруу иштеринде колдонула баштап, 1892-жылы расмий тил болгон.

Финляндия саз жана өлүм өрөөнү, жокчулук жана жардылыктын уясы, кыш мезгили узун, топурактары берекесиз, жер шарынын түндүгүндөгү какшыган бир өлкө болчу. 1800-жылдардын аягында айыл кооперативдеринин, мугалимдердин, докторлордун, аз сандагы интеллигенциянын жана калктын катышы менен капылет уйкусуна ойгонгондой тездик менен өнүгүүгө бет алган. Эли көптөгөн жылдар бою улуттук маданиятынын өнүгүүсү үчүн көп күч жумшаган.

Финляндияда 1906-жылы бир палаталуу парламент курулуп, учурда парламенттик демократия режими өкүм сүрөт. Россиядагы 1917-жылы Октябрь революциясынан кийин Финляндияга өз эркиндигин алуу мүмкүнчүлүгү жаралган. Республикалык конституция

1919-жылы июль айында кабыл алынган. Ушул доордо Финляндия алгачкы жолу эгемендүү жана эркин бир өлкө катары тынчтык жана бейпилдик ичинде жашаган (Main Executive and Legislative, 2013). Тынчтык келишими менен аяктаган Совет-Фин согушу (1939-1940) менен II дүйнөлүк согуш Финляндиянын тышкы саясатынын негизин түзүүдө жана индустриясынын өнүгүшүндө маанилүү роль ойногон. Финляндия 1986-жылы Европанын эркин соода биримдигине, 1989-жылы Европа консейине жана 1995-жылы Европа биримдигине мүчө болгон (https://ec.europa.eu/fpfis/mwikis/eurydice/index.php/Finland:historical_Development, 2013).

Финляндиянын экономикасы тактай, металл, электроника, инженерия тармактарында 1990-жылдарда тездик менен өнүгө баштаган. Улуттук валютасы 1865-жылдан бери марк болуп келсе, 2002-жылы евро болуп өзгөргөн.

Адам укуктары жана демократиялашуу маселелерин тышкы саясатта күн тартибине коюу менен таанылган Финляндия билим берүүгө, илим изилдөөгө жана технологияга көп каражат жумшоонун негизинде дүйнөнүн эң өнүккөн өлкөлөрүнүн арасында орун алып келүүдө (National Plan, 2010). Акыркы жылдарда билим берүү системасына өзгөчө көңүл бурулуп, жогорку билим берүү жаатында көптөгөн өзгөрүү киргизилип, коомго, өзгөрүп жаткан чөйрөгө бат көнө алуучу жумушчу күч менен камсыз кылууда, өнүккөн технологияларга жана жаңыланууларга ыңгайлашууда (Global, 2012; Ticaret müşavirliği, 2013).

Изилдөө методу

Бул эмгекте Финляндиянын билим берүү системасы жана эл аралык сынактардагы көрсөткө ийгиликтери тууралуу маалымат топтоодо илимий булактарды анализдөө, салыштыруу жана баяндоо методу колдонулду.

Билим берүү системасынын тарыхы

Финляндияда 1866-жылы башталгыч мектептер системасы ачылган. Ал доордо финдер «*мектеп – коомдун жөнөкөй бир бөлүгү жана ал коомдун өзгөчөлүктөрүн чагылдырат*» деген көз карашта болушкан (Kansanen, 2010). Билим берүү системасы көптөгөн жылдар бою Германиянын билим берүү системасынын таасиринде калган. Чыгыш Германия 1946-жылы башталгыч мектептерди милдеттүү түрдө 8 жылдык кылгандан кийин, Финляндия да ушул моделди колдонгон. Андан кийин 1960-1970-жылдарда АКШнын билим берүү системасын үлгү алышкан. Алгачкы фин университети болуп саналган Або академиясы 1960-жылы курулган. Бул академиянын ачылышы –

билим берүү системасынын тарыхындагы эң маанилүү окуялардын бири катары билинет (abo.fi.2013). Улуттук билим берүү министрлиги 1966-жылы курулуп, 1974-жылы *билим берүү жана маданият министрлиги* болуп өзгөртүлгөн. Пландоо, эл аралык бөлүм, искусство, спорт жана жаштарды башкаруу сыяктуу башкармалыктар кабыл алынды.

1968-жылы үзгүлтүксүз 9 жылдык негизги билим берүү системасы парламентте бир добуштан кабыл алынса да, милдеттүү билим берүү системасынын пайдубалы 1970-1980-жылдарда курулган. 1980-жылы жогорку класстарда (лицейлерде) кредиттик система менен сабак өтүлүп башталган. Билим берүү саясаттары 1990-жылдары кызматташуу жана жаңылануу түшүнүгү менен байытылган. Жаңы окуу пландары жана стандарттары 1994-жылы ишке ашырыла башталган. Мектептерди сырттан көзөмөлдөө системасы жок кылынып, мэрлер, мүдүрлөр жана мугалимдер мектепти өздөрү көзөмөлдөп, өздөрү башкарып турушкан. Бүгүнкү билим берүү системасынын башталган доору – өмүр бою окууну колдогон Nordic моделине өтүү менен 1960-1970-жылдарга туура келет (Sevinçer, 2009). Бул жылдары адилеттүүлүк, ынтымактуулук, теңдик жана плюрализм принциптери менен даярдалган улуттук билим берүү мыйзамдары улуттук иденттүүлүктүн/ кимдиктин жаралышына өз таасирин тийгизген. Индустриялашуу жана шаарлашуу шарттарынын негизинде көзөмөлдөнгөн экономикалык атаандаштык, технологиялык өзгөрүүлөр жана аймактык ынтымак – билим берүү системасынын максаттарын белгилөөчү факторлору болуп саналат. Ушул жол менен билим берүүнүн социалдык, маданий жана саясий максаттары белгиленген.

Фин билим берүү системасында: 9 жылдык милдеттүү окуу, улуттук программанын негизинде даярдалган тажрыйбалуу жана билимдүү мугалимдер, педагогикалык лидер катары кабыл алынган мектеп мүдүрлөрү, окууга шыктандыруу, мектептер менен жергиликтүү башкаруунун биргелешип даярдаган окуу программалары, ишеним, уюштуруу жана кеңешүү, кызматташуу, текшерүүчүсү жок өздүк көзөмөлдөө методдору бар (Lavonen, 2011). Милдеттүү билим берүү 2001-жылдан бери акысыз. Мурдатан бар болуп келген көп тилдүү мектептерде милдеттүү билим берүү 15 жашка чейин болсо, жаңы система боюнча 7-16 жаш (эң чоң 17 жаш) курактагы окуучулар үчүн 9 жыл болуп өзгөртүлгөн (Ticaret Müşavirliği, 2013).

Мектептерде жогорку класстар *жалпы жана кесиптик* болуп экиге бөлүнгөн. Окуучулардын башка өлкөлөрдө окуусун уланта алышы үчүн жана чет өлкөдө алган билимин өлкөсүндө кабыл алынышы үчүн «Европа кредит ташуу системасы» (ECTS) колдонулууда. Эл аралык сынактарга катышып, ийгиликтүү орундарга ээ болгондуктарын OECD билим берүү докладдары да тастыктоодо (Grek, 2009; Education Resources, 2006).

Албетте, Финляндия жарандарынын 80%ы өлкөсүнүн эл аралык сынактарда ийгиликтүү болгондугуна кубанычта жана калкынын 72%ы жетиштүү даражада ийгилик көргөзгөнүнө ишенет.

Билим берүүнүн негизги максаттары: Фин конституциясында 1921-жылдан бери ар бир окуучуга жашаган жерине, жынысына, тегине, эне тилине жана социалдык катмарына карабай бирдей билим алууга мүмкүнчүлүк берүү максаты белгиленген жана ал жаңы билим берүү саясаты менен дагы да тездик менен ишке ашкан (Aho ve ark., 2006; Niemi, 2012). Мектеп жашына келген ар бир окуучуга мамлекет тарабынан акысыз билим берүүгө байланыштуу бир нече мыйзам бар. Расмий түрдөгү белгилүү баскычтар, жаш курагы боюнча гана эмес, көп тараптуу жана көп түрдүү билим да берилет. Мына ошондуктан уюштурулган жана жалпы билим берүү, басма сөз, ММК мүмкүнчүлүктөрүн пайдалануу, социалдык иш-чаралардын негизинде бардык куракта, аймакта билим берүү максаты – эң негизги максаттардын бири болуп келет. Финляндияда ата-энелердин балдарына негизги укуктарын таанытуусу, китеп окууга кызыктыруусу, келечекке байланыштуу саясатты жаратууда балдарга таянган көз карашты өнүктүрүүсү жана балдарга билим берүүсү боюнча программа түзүлүп, бул программанын негизинде үй-бүлөлөргө жардам берүү максатталган (Aile Eğitimi, 2011).

Мыйзамдарда көрсөтүлгөн **теңдик, плюрализм, демократия жана прагматизм** принциптерине ылайыктуу атайын билим берүүгө муктаж болгон балдар да милдеттүү билим берүү мекемелеринде окушат (Valivarji, 2005). 2009-2010 жана 2011-жылы негизги билим берүү үчүн мектепке тартуу 99% ишке ашкан. Окуучулар мектептерде өздөрүн үйүндөгүдөй сезишет, сабактарга үй тапчкеси менен киришет. Мугалимдер үчүн да кийинүү боюнча эч кандай эрежелер жок. Фин билим берүү системасында мугалимдин окуучуга кыйкыруусу, физикалык жактан жазаландыруусу болуп көрбөгөн, адаттан тышкары көрүнүш болуп саналат (Malaty, 2006).

Жогорку билимдүү ата-энелер: Финляндияда чоңдорго билим берүү тармагына абдан чоң маани берилип, өзгөчө ата-энелердин келечек муунду тарбиялоодогу ролуна да көңүл бурулат. Ошондуктан ата-энелер жана мектептер өз ара кызматташып келет. Өнүгүү боюнча ата-энелерди мотивациясы жогору болуусу үчүн жергиликтүү билим берүү башкармалыктары жана коомдук уюмдар мектептер менен ар дайым бирге иш алып барышат.

Өмүр бою окуу: Финляндияда билим берүү окуу жылы менен гана чектелбейт. Кишинин өмүр бою иш жана жеке жашоосунда өзүн өнүктүрүүсү үчүн мүмкүнчүлүктөр да сунушталат. Финляндиянын окуп үйрөнгөн коом катары өнүгүүсүндө анын калкынын

өнүгүүгө болгон умтулуусу абдан чоң роль ойнойт (Ekinici vd. 2010). Өмүр бою билим философиясына байланыштуу Финляндияда билим берүүдө түрдүү мүмкүнчүлүктөр өтө көп (Ekinici ve d. 2010) жана чоңдорго билим берүүгө абдан маани берилет.

Билим берүү тили

Билим берүү тилинин түрдүүлүгү жоболордо орун алат. Мисалы, Аланд аймагында швед тилинде сүйлөшөт жана бул аймактын өз жоболору бар. Көчмөн жердештерине тил, маданият жаатында, өзгөчө иш күчү рыногуна жараша билим берилип келет (Eurydice, 2007). Калкынын саны 9000 болгон, көбүнчө өлкөнүн түндүгүндө отурукташкан семиттер да өз тилинде окууга укуктуу жана алар өз тилин, маданиятын сактай алышкан (Duman, 2013). Калкынын саны 250.000и (2010-жылы) көчмөн жарандар да (29,000 орус, 10,000 Римдик, 1300 жөөт, 800 татар) өздөрүнүн тилинде билим алууга укуктуу (Ministry for foreign affairs of Finland, 2012).

Билим берүү тармагындагы реформалар

Тарыхта көптөгөн согуштарды башынан өткөргөн Финляндиянын билим берүү тармагында бир топ ийгиликтүү реформалар аткарылган. Системалуу реформалардын ийгиликтүү болушуна өз таасирин тийгизген элементтер: көптөн бери колдонулуп келген параллель билим берүүдөн баш тартып, милдеттүү билим берүү, мектеп лидерлиги, автономдуулугу, улуттук мыйзамдын жаңыланышы, педагогикалык билим берүүгө көңүл бурулуусу, жогорку компетенцияларга ээ мугалимдердин даярдалышы, өздүк көзөмөлдөө, кошумча билим берүү түшүнүгү менен жаратылган билим берүү саясаттары (Young, 1993). Бүгүнкү билим берүү системасынын негизин түзгөн реформалар 1970-жылдан баштап жүргүзүлгөн. Алар:

Башталгыч мектеп боюнча реформалар: 1967-1972-жылдары негизги мектепке мугалим даярдоо реформасы даярдалды. Ар тараптуу негизги билим берүү чечими 1972-жылы кабыл алынды. Бирок 1980-жылга чейин баскычтуу болуп уланды.

Жогорку класстар (лицей) боюнча реформалар 1990-жылына чейин жүргүзүлгөн. Жогорку мектептер кесиптик жана жалпы болуп экиге бөлүнгөн.

Мугалимдерди даярдоо боюнча реформалар: (1973-1979) Мугалимдерди даярдоо жана бакалавр темалары белгиленген.

Жогорку окуу жайы реформалары: (1977-1980) Жогорку билимди пландоо жана бакалавр даражасын окутуу жакшыртыла башталган. 1981-жылы ‘Улуттук кесиптик билим берүү комитети’ түзүлүп, *кесиптик билим берүүдө* жаңылануулар башталган. Барган

сайын өнүккөн билим берүү саясаттары менен жогорку билим берүү системасы 1994-жылдан кийин жаңыдан уюштурулган. 1994-жылы жергиликтүү башкармачылыктарга жана мектептерге жалпы алкактын көзөмөлүндө болуу шарты менен өздөрүнүн жоболорун жаратуу мүмкүнчүлүгү берилди. Финляндия Саламанка билдирүүсүнө (Salamanca Statement) 1994-жылы кол коюу менен ар бир адамга билим берүү кыймылы башталып, билим берүүдө жалпылаштырууга байланыштуу максаттар коюлган. Ошондуктан, *негизги билим берүү мыйзамы* (1998) жана *негизги билим берүү үчүн улуттук жоболордо* (2004) ‘Саламанка билдирүүсүнүн’ таасирин көрүүгө болот (Simola, 2005).

Европа биримдигине мүчө өлкөлөрдүн арасында билим берүү тармагында кызматташуу үчүн 1995-жылы Болонья процессинин Сократ программасы (Socrates) ишке киргизилип, Европадагы бардык деңгээлдеги мектептердин күчтөнүүсү, билим берүүдө бардык тармактарга бирдей мүмкүнчүлүктөрдүн сунулуусу жана мүчө болгон өлкөлөр арасында кызматташуу аркылуу билим берүүнүн сапатын жакшыртуу максаты көздөлгөн (Gedikoğlu, 2005).

Билим берүүнү башкаруу

Билим берүү жана маданият министрлигинин саясаты: билимге таянган, коомдун талаптарына ылайык билим берүү сапаттарын жогорулатуу, жергиликтүү жоопкерчилик жана чечим механизмдери менен изилдөөгө таянган программаларды жана ушулардын негизинде жогорку компетенцияларга ээ мугалимдерди даярдоону камсыз кылуу (Ahteve ark., 2008).

Билим берүү жана маданият министрлигинин *жоопкерчиликтери* төмөндөгүдөй: билим берүү системасын пландоо, өзгөртүү, каржылоо жана тиешелүү саясаттардын түзүү. Улуттук билим берүү комитети (NBE) жалпы жана кесиптик билим берүү мекемелери менен бирге билим берүү системасынын максаттарын белгилеп, ишке ашырат, сырттан көзөмөлдү, пландоону жана өнүктүрүүнү камсыз кылат. Кесиптик мектептер боюнча улуттук кесиптик мектептер комитети (NBVE), жалпы орто мектептер боюнча улуттук жалпы мектептер комитети (NBGE) чечим чыгарат (Aho ve ark, 2006). Мектептердин каржы, мугалим, кадр, китептер, окуу материалдары ж.б. муктаждыктарынын камсыз кылынышы, жоболордун бекитилиши сыяктуу маселелер аймактагы мэриялардын жоопкерчилигинде. Финляндияда билим берүүгө коомдук төлөмдөр үчүн бюджеттин 12,3%ы бөлүнгөн. Бул көрсөткүч 13% болгон OECD көрсөткүчүнөн аз жана 11,4% EU21 көрсөткүчүнөн көп болуп саналат (Education at a Glance 2013).

Жеке демилгечи тарабынан каржыланган билим берүү мекемелери да мэриялардын жоопкерчилигинде. Менчик билим берүү мекемелеринин иш-чаралары улуттук билим берүү программасынын максаттарына жана эрежелерине ылайыктуу түрдө ишке ашырылат. Мектептерди көзөмөлдөп турган жооптуу көзөмөлдөө комитети жок, өзүн өзү башкарууга абдан чоң маани берилет. Мектепке чейинки билим берүү мекемелери мэрияга караштуу социалдык жардам комитеттеринин, ал эми башталгыч мектептер болсо мэриялардын көзөмөлү астында. Мектептердин өз алдынча башкаруусу мэриялар тарабынан белгиленет. Мектептер мыйзамда белгиленген негизги милдеттерин аткарган кезде, жеке өзгөчөлүгүнө ылайык кошумча сабактарды берүүгө укуктуу. Мектептерде сабак программаларын даярдоо – мугалимдердин өз миссиясын көрсөтүүсүнө, педагогикалык иш билгилигин жогорулатуусуна жана программаларды жакшыртуусуна мүмкүнчүлүк берүүдө (Niemi ve ark, 2012).

Министрлик мектептердин жана мугалимдердин өнүгүүсүн системалык түрдө көзөмөлдөйт. Жыл жыйынтыктарынын негизинде кийинки билим берүү саясаттары белгиленет. Мугалимдер өзүн-өзү башкаруу маселеси боюнча эркин жана мектептеги иш-чаралар боюнча пикир алмашуу үчүн жумасына 3 саат чогулуш өткөрүшөт. Баалоо ыкмаларын өздөрү белгилешет. Ийгиликтүү боло албаган окуучулардын класстан класска өтпөй калуусу боюнча чечимдерди мектеп мүдүрлөрү, мугалимдер, үй-бүлө менен чогуу кабыл алышат. Ар бир мугалимге кесибин өркүндөтүү курстарына катышуусу үчүн жыл сайын 200-250 евро мэриянын бюджетинен бөлүнүп турат. Атайын билим алууга муктаж болгон балдарга билим берүү иши 1997-жылдан бери педагогикалык-психологиялык кеңеш берүү жана ден-соолук чыңдоо кызматынын жардамына таянып ишке ашып келүүдө (Eurydice, 2008).

Күндүзгү балдарды кароо үйлөрү

Үй-бүлөлөр балдарын 10 айдан баштап мектеп жашына чейин балдарды яслиге бала бакчаларына же бала кароочу үй-бүлөлөргө берүүгө укуктуу. Бала кароочу үйлөрдө төрт баланы бирге багуу шарты бар. Бала бакча жашына чейинки балдар мэрия тарабынан сунушталган, акысыз күндүз бала кароочу үйлөргө барышат. Ушуну менен бирге, биринчи же экинчи класстардагы балдар түштөн кийин балдарды кароо үйлөрүнө баруу мүмкүнчүлүгү бар. Алар менчик күндүзгү балдарды кароо үйлөрүнө барууну тандашса, мамлекеттен каржылама жардамы берилет. Балдардын кеңеш көмөгү жана үй-бүлө кеңешчилиги балдардын туура шарттарда өсүүсүн камсыз кылууга жардам беришет. Үч

жашка чейинки балдарды эки кесиптик (педагогикалык) лицейдин бүтүрүүчүсү жана бир бала бакча мугалими карайт (ENIC-NARIC.net, 2013).

Мектепке чейинки билим берүү

Ар бир баланы мектепке даярдоо үчүн менчик же мамлекеттик мектепке чейинки билим берүү мекемелеринде же негизги билим берүүчү мектептердин даярдоо класстарында окутуу системалуу жана профессионалдуу түрдө ишке ашып келүүдө. Балдардын чыгармачыл ойлоосун өстүрүүгө ылайык мектептерде алардын үйрөнүү жана оюн чөйрөсүнө абдан чоң маани берилип, тентуштарынын арасында өздөрүн эркин сезүүсүнө шарт түзүлөт. Мектепке даярдоо мекемелеринде бир класста жетиден бала окутулат (Eurydice, 2012). Балдардын кыял дүйнөсүн байыткан, башка балдар менен бирге өнүктүргөн Финляндиянын мектепке чейинки билим берүү мекемелеринде социалдык кызматтар, сабак материалдары, китептер жана тамак акысыз (www.oph.fi, 2012). Бардык иш-чараларда балдардын өз каалоосу менен катышуусуна, өздөрүнүн демилгесин өнүктүрүүгө аракет жасалып келет. Милдеттүү болбогонуна карабастан, балдардын 95-98%'ы мектепке чейинки билим берүү мекемелеринде билим алууда (Finnish National Educational Board, 2012; Ekinici vd. 2010).

Башталгыч – орто мектептердин билим берүүсү

Ар тараптуу негизги билим берүү 1921-жылдан бери 7-16 (17) жаштагы окуучулар үчүн 9 (эң көп 10) жылдык мөөнөткө созулат жана милдеттүү болуп саналат. Бул мөөнөт ичинде окуучулардын мектепке барып келүүсү, сабак боюнча материалдары, түшкү тамагы, негизги медициналык көзөмөлү жана стоматологиялык көзөмөл боюнча кызматтар акысыз түрдө сунулат (Finnish National Report, 2006). Жумалык сабактардын сааты мектеп баскычына, тандалма сабактардын санына жараша болжол менен 19–30 саат. Жумасына бир жолу бир күндүк сабактар сыртта өткөрүлөт. Окуучулар табияттагы бардык өзгөрүүлөрдү байкоо дептерлерине жазышат. Кыштары узун, көп кар жааган климатта окуучулар кар бүртүктөрүнүн, муздардын формаларын изилдөө менен геометриялык фигураларды үйрөнүшүп, климаттык өзгөрүүлөргө байкоо жүргүзүшүүдө. Жазында жана күзүндө болсо жандууларды, курт-кумурскаларды, куштарды, өсүмдүктөр менен жалбырактардын түрлөрүн, топурактын өзгөчөлүктөрүн изилдешип, байкоо жүргүзүүсү окуучулардын табиятты, айлана-чөйрөсүн таануусу үчүн абдан маанилүү.

Класстарда 15-25 окуучу окуйт. Ар бир класста керектүү болгон окуу куралдары, технологиялар менен бирге кол жуу үчүн раковина бар (Sahlberg, 2007).

Мугалимдер үчүн атайын кийинүү боюнча эрежелер, стандарттар жок. Фин билим берүү системасында мугалимдердин окуучуларды физикалык жактан жазаландыруусу, кыйкыруусу адаттан тышкаркы көрүнүш (Malaty, 2006).

Негизги билим берүү эки баскычтуу. Биринчи баскыч (7-12 жаш) алты жыл. Бул баскычта чет тили, музыка, сүрөт жана дене тарбия сабактарынан башка бардык сабактарды класс жетекчи берет. Чет тили үчүнчү класстан баштап бериле баштайт.

Экинчи баскыч (13-16 жаш) үч жыл сүрөт (Eurodyce, 2005). Бул баскычта сабактардын баары түрдүү тармактагы предметтик мугалимдер тарабынан берилет. Ар тараптуу негизги билим берүүнүн эки баскычында эки башка имаратта билим берилет. Башталгыч мектептерде окутулган сабактар төмөндөгүдөй: Эне тили жана адабият (фин тили), экинчи эне тили (швед тили) (Coleman, 2010). Чет тилдер (англис тили, немис тили), табият таануу, коом таануу, дин жана адеп, тарых, география, коомдук илимдер, математика, физика, химия, биология, дене тарбия, музыка, искусство, кол өнөрчүлүк, үй иши жана үй экономикасы (ENIC-NARIC.net; Maaranen, 2010).

Окуучулар үйлөрүнө жакын же жашап жаткан аймактын мэриясына тиешелүү территорияда жайгашкан мектептерден каалаганын тандап алууга укуктуу. Жеке билим берүүгө муктаж болгон (мүмкүнчүлүгү чектелген) окуучулар үчүн атайын мектептер жок. Үй-бүлөлөр балдарын каалаган мектепке бере алышат. Теңтуштары менен бир класста окуган мындай окуучулар үчүн инклюзивдик программалар ишке ашырылат (Hancock, 2011). Мектептер жергиликтүү башкармалыкка көз каранды болбой, мектепти башкаруу жана сабакты пландоо боюнча эркин. Мугалимдер мектепте чыккан чыр-чатактар боюнча жоопкерчиликти өз мойнуна алышып, окуучуларды күнөөлөбөй, маселени чечүүгө аракет жасашат. Үй-бүлөлөр менен бирге иш алып барышат. Буга кошумча педагогикалык-психологиялык кеңеш бөлүмүнөн да колдоо көрсөтүлөт (Eğitiminde Kalite, 2006).

Мугалимдердин эң негизги максаттары – окуучуларды мектепте өзүн жакшы сезүүсүн камсыз кылуу. Мектептерде жетекчилер жана мугалимдерден сырткары медайымдар, насаатчы мугалимдер, психологдор жана жардамчылар бар. Мектептер август айынын ортосунда ачылат, июнь айынын башында жабылат. Жалпысынан 190 күн билим берилет. Мектептер жумасына беш күн иштеп, сабактар 45, танапис 15 мүнөт. Окуучулар 9-классты бүтүргөндө, бүтүргөндүгү тууралуу документ алышат (Sahlberg, 2011).

Жогорку класстарда билим берүү

Милдеттүү негизги билим берүүдөн кийин 16–19 жашты өз ичине камтыган орто мектеп жалпы жана кесиптик мектеп болуп экиге бөлүнөт. Жалпы жана кесиптик орто мектептердин (лицей) биринде окуусун улантуусу үчүн окуучуларга атайын сынак уюштурулбайт. Окуучулар жалпы же кесиптик лицейлерде окуусун улантуу үчүн *мектепке орноштуруу системасына* кайрылышат жана окугусу келген мектепти электрондук кабыл алуу формасында белгилеп, бул формаларды Финляндиянын улуттук билим берүү комитетине тапшырат. Кийинчерээк мектептер кабыл алган окуучулардын ысымдарын жарыялайт. Ата-энелер балдарынын негизги билим берүү мекемесиндеги ийгиликтеринин негизинде, мугалимдердин жана мектеп жетекчилигинин кеңешине таянып, балдарын орто мектепке беришет. Кесиптик лицейге окуучу тандоодо: алардын иш тажрыйбасы, каалоосу, кызыгуусу жана жөндөмдүүлүгү текшерилет. Окуучулардын 90%ынан көбү окуусун улантышат б.а. болжол менен 54%ы жалпы орто мектепти тандаса, 36%ы кесиптик лицейлерди тандашууда (Ekinçi, ve d. 2010).

Искусство жана музыка боюнча мектептер окуучулардын жөндөмдөрүн аныктоо боюнча сынак өткөрөт. Окуучу түрдүү тест жыйынтыктарын же сертификаттарын кайрылуу формаларына кошо жазса болот. Жалпы орто мектептерде илимий тармак маанилүү болуп, мындай мектептерде окуу үчүн негизги мектепти болжол менен орточо 7 балл менен бүтүрүү керек (Ekinçi, vd., 2010; Eurypedia, 2013). Жогорку класстарда окуучулар өз керектөөлөрүнөн сырткары нерсеге эч кандай акы төлөшпөйт (www.oph.fi, 2012).

Кесиптик лицейлерде практикалык тармак маанилүү жана окутуу программаларын өздөрү белгилешет. Сабактар: милдеттүү, практикалык жана тандалма болуп үчкө бөлүнөт. Жалпы орто мектептер менен толук күндүү кесиптик мектептер бирдей деңгээлде бааланат. Эки жогорку мектептин биринен экинчисине өтүүгө мүмкүн. Орто мектепте модулдук система менен билим берилет. Баалоо кредиттик системанын негизинде ишке ашкандыгы үчүн класстан өтүү маанилүү эмес, сабактан өтүү маанилүү (Sahlberg, 2007; ENIC-NARIC.net).

Көптөгөн Европа өлкөлөрүндө орто мектептерди бүтүргөн окуучуларга бүтүрүү сынагынын негизинде мектепти бүтүргөндүгү тууралуу документ берилет. Финляндияда болсо, окуучулардын жыл ичиндеги ийгиликтеринин жана жазуу түрүндөгү сынактын негизинде бүтүргөндүгү тууралуу документ берилет. Кесиптик лицейди бүтүргөндөн кийин адистик жөнүндө эки сертификат да берилет. Жылдын

аягындагы сынактан өтүп, документ алган окуучулар техникумдарга өтүүгө мүмкүнчүлүк алышат. Бирок, университетке өтүү үчүн жетилгендик сынагына кирүүсү шарт (Eurydice, 2005)

Чет тилин окутуу

Негизги жана жогорку билим берүү мекемелеринде болжол менен 50 түрдүү тил окутулат. Эң көп албан тили, араб тили, вьетнам тили жана орус тили. Башка тилдик өтмүшкө ээ болгон көчмөн балдар фин тилин үйрөнүүдө кыйналышат. Европа тилдеринде сүйлөгөн жумушчу күчүнө муктаждык болгондуктан, тил үйрөтүүгө абдан чоң маани берилип келет. Мына ошондуктан швед тили жетинчи, англис тили үчүнчү класста милдеттүү түрдө окутулуучу сабак, ал эми немис тили бешинчи, сегизинчи жана онунчу класстарда тандалма сабак (Education Finland, Eurostat, http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_SDDS/de/educ_esms.htm#stat_press)

Китепканачылык

Улут катары окууну абдан жакшы көргөн финдердин китепканачылык системасы да өнүккөн. Архитектуралык жактан абдан сонун китепканалары бар. Улуттук Хельсинки китепканасы буга мисал боло алат.

Финляндияда китепканачылык 1707-жылы "Old Academy of Turko" (азыркы улуттук Хельсинки китепканасында) Дания жана Швеция басымдарынын бирден көчүрмөсүн жыйноо менен башталган. Андан кийин шарттарга ылайык, эң акыркы 1980-жылы өзгөртүлгөн мыйзамдын негизинде аудио жана визуалдуу материалдарды да чогултуп башташкан (Polat, 1999). ***“Китепканалар демократия отурган жер”*** деген сүйлөм фин өлкөсү үчүн окуунун канчалык маанилүү экендигин жана билим берүү системаларында окууга маани берилгендигин баса белгилейт (Dursun, 2010). Мектептин ичиндеги ар бир квадрат метрин билим берүүдө колдонулуусу максат кылынган. Тепкичтин астындагы үч бурчтук формасындагы мейкиндикти да пианино жайгаштырып колдонушат. Мекеменин ичинде бош коридорлор же залдар көрүнбөйт. Мектептердин коридорлорунун толо болушу, ар бир бурчта бирден стол, китеп шкафтарынын болушу окууга канчалык даражада көңүл бурулгандыгынын көрсөткүчү боло алат. Китепканалар кең коридорлордо жайгашып, жалгыз иштөө үчүн да, топ-топ болуп иштөө үчүн да ыңгайлуу пландалган. Негизги максат – окуучунун өзүн үйүндөгүдөй эркин сезүүсүн камсыз кылуу. Ошондуктан, коридордун бир бурчунда

жайгашкан печканын жанында отуруп китеп окуган окуучуну көрүүгө болот (Ekinçi ve d. 2010, inforankki.fi, 2012).

Класс ичин кооздоо да окуучулардын ырахат алуусуна багытталган. Бийиктигин өзгөртүүгө мүмкүн болгон парталар, дөңгөлөктүү такталардын (ширма) аркасындагы шкафтар, лабораториялар, электрондук такталар сыяктуу окутууну оңойлоштуруучу көптөгөн окуу куралдары бар. Класстын арт жагында мугалим бөлмөсү да жайгашкан. Сабактан кийин белгилүү бир окуучу менен кошумча сабак өтүү үчүн мугалим ушул бөлмөсүн офис катары колдонот. Жалпы мугалимдер үчүн мугалимдер бөлмөсү жана предметтик мугалимдердин бирге иштөөсү үчүн иштөө бөлмөлөрү да бар (Ekinçi, 2010). Мугалимдер мектепте жумасына 18 саат сабак берүү менен бирге 20 саат байкоо, баалоо, кеңеш берүү сыяктуу кызматтарды да аткарат. Мектепке чейинки билим берүүдө жылдык 652 саат, башталгыч класстарда 680 саат жана жогорку класстарда 595 саат сабак берилет.

Финляндия катышкан эл аралык сынактар

Акыркы жылдарда көптөгөн өлкө үчүн өздөрү катышкан эл аралык сынактардын негизинде билим берүү тармагында ишке ашырып келген реформалардын жана каржылоолордун канчалык даражада таасирдүү болгондугун дүйнөгө көрсөтүү үчүн мүмкүнчүлүк түзүлдү. Бул сынактардын жыйынтыктары ошол билим берүү системасы тууралуу маалымат берет. Мындай эл аралык сынактарда окуучулардын алдынкы орундарга ээ болуусу – Финляндия билим берүү системасынын ийгиликтүү экендигинин көрсөткүчү болуп саналат. Сынактарда ийгиликтүү боло албаган өлкөлөр Финляндия билим берүү системасынын ийгиликтеринин себептерин изилдей башташты (Çobanoğlu ve ark., 2010; Partenen, 2011). Мындай сынактар PISA, PIRLS, TIMM сыяктуу сынактар болуп саналат.

PISA эмне? Эл аралык окуучуну баалоо программасы (PISA) экономикалык жактан өнүгүү жана кызматташуу уюму (OECD) тарабынан 1997-жылы уюштурулган сынак. Бул сынак дүйнө боюнча 3 жылда бир 15 жаштагы окуучулардын түрдүү тармактардагы (табигый илимдер, математика, окуу жөндөмдүүлүгү) ийгиликтерин сыноо жана милдеттүү билим берүүнү аяктаардын алдында кандай билимге ээ болгондугун, келечекке канчалык даражада даяр экендигин аныктоо максатында уюштурулган (İskenderoğlu ve ark., 2012; Çelen ve ark., 2011). Финляндия 2000-2012-жылдар арасында болуп өткөн бардык PISA сынактарына катышкан жана

жыйынтыктарга караганда, негизинен алдынкы орундарды алып келүүдө (Fuhrmann ve ark: 2011; National center for education, 2011).

PIRLS эмне? Эл аралык окуу жөндөмдүүлүктөрүн өнүктүрүү долбоору (PIRLS) 2001-жылы эл аралык билим берүү тармагындагы ийгиликтерди аныктоо мекемеси (IEA) тарабынан уюштурулуп, 35 өлкөдө колдонулат. Башталгыч мектептердин 4-классынын (9 жаш) окуучулары үчүн уюштурулган бул долбоордо балдардын окуу жөндөмдүүлүктөрү жана убакыт ичинде өнүгүүсү изилденет. Финляндия 2011-жылы PIRLS сынагына да катышкан (PIRLS, 2001).

TIMSS эмне? Алгачкы жолу 1994-1995-жылдарда ишке ашырылган үчүнчү эл аралык математика жана табигый илимдер боюнча (TIMSS) эл аралык билим берүү тармагындагы бүгүнкү күнгө чейин аткарылып келген эң терең жана ар тараптуу, салыштырмалуу иш-чара. Билим берүү саясатын белгилегендердин, окутуу программаларын даярдаган адистердин жана изилдөөчүлөрдүн өздөрүнүн билим берүү системаларын дагы жакшыраак түшүнүүсү үчүн пайдубал түзүү максатында ишке ашырылып келет (TIMSS, 2003).

Финляндия 1999 жана 2011 TIMSS сынагына катышкан (National center, 2006)

Таблица № 1: 1999-2011-жылдар арасында Финляндия катышкан эл аралык сынактар жана анын ийгиликтери

Жаш курагы	Сынак аты-жылы	Тест тармагы	Өлкөнүн баасы	Өлкөнүн деңгээли	Өлкөлөрдүн саны
9	PIRLS-2011	Окуу жөндөмдүгү	568	3	63
13	TIMSS-1999	математика	520	14	38
13	TIMSS-1999	Табигый илимдер	535	10	38
9	TIMSS-2011	математика	545	8	57
9	TIMSS-2011	Табигый илимдер	570	3	57
13	TIMSS-2011	математика	514	8	57
13	TIMSS-2011	Табигый илимдер	552	5	57
15	PISA-2000	Окуу жөндөмдүгү	546	1	30
15	PISA-2003	математика	544	1	29
15	PISA-2006	Табигый илимдер	563	1	30
15	PISA-2006	математика	548	2	30
15	PISA-2006	Окуу жөндөмдүгү	547	2	30
15	PISA-2009	математика	541	6	74
15	PISA-2009	Табигый илимдер	554	2	74
15	PISA-2009	Окуу жөндөмдүгү	536	3	74

Таблицада көрсөтүлгөндөй 1999-2011-жылы болуп өткөн эл аралык TIMSS, PIRLS жана PISA сынактарында Финляндия абдан ийгиликтүү орундарга ээ болгон.

Окуучулардын ийгиликтерин өлчөөгө жана баалоого мүмкүнчүлүк түзгөн, улуттук үйрөнүү муктаждыктарын белгилөөгө багытталган эл аралык сынактарга

Финляндиянын катышуусу жооптуу адамдар тарабынан туура деп табылууда (Alexander, 2012; Uzkut, 2011).

Ийгиликтердин себептери

Финляндиянын бүгүнкү ийгиликтеринин себептери, «системалуу жүргүзүлгөн реформалар, билим берүүдөгү тендик принциби жана окутуу сапаты», - деп кабыл алынууда (Alexander, 2012; Lankinen, 2010).

Буга кошумча Финляндиянын ийгиликтерине өз таасирин тийгизген факторлор төмөндөгүлөр: окуу көндүмүнүн билим берүүнүн негизи деп кабыл алынуусу, бардык атуулдарга бирдей мүмкүнчүлүктөрдүн берилиши, билим берүү деңгээли начар болгон аймактар менен өзгөчө иш алып барылышы, мугалимдердин керектүү деңгээлде баркталышы, мугалим болууну каалаган окуучулардын этияттык менен бир нече баскычтан турган сынактардын негизинде тандалышы, мектепке чейинки билим берүү мекемесинен баштап, башталгыч мектеп, орто мектептерде балдарга сапаттуу мугалимдердин билим бериши, сабак боюнча материалдар, китептер, окуучулардын мектепке катталуусу (негизги билим берүүдө) социалдык кызматтар жана бардык класстарда тамактануу, тиш жана ден-соолук чындоо боюнча кызматтардын акысыз болушу, мектеп – үй-бүлө кызматташуусу, эффективдүү билим берүү башкармачылыгы, билим берүүдө ММКын колдонуу жана китепканалар болуп саналат (Main Factors, 2005; Aho ve ark, 2006). Ийгиликтерине өз таасирин тийгизген факторлордун бири – жакшы даярдалган мугалимдер жана окууну колдогон маданият. Окуучулардын ийгиликке жетишинин негизги себептеринен бири: мугалимдердин маалыматтуулугу жана тажрыйбалары, ошондой эле алардын билим берүү өнөрүнө кызыгуусу. Күчтүү экономика, укуктук мыйзамдын негизинде демократиялык жарандык коомдун жогору болуусу, жыргалчылыкта жашаган мамлекет түшүнүгү, өлкөдөгү туруктуу саясий чөйрө билим берүүнүн туруктуулугу үчүн абдан маанилүү.

Акыркы жылдардагы Финляндиянын ийгиликтерин изилдөө, аныктоо максатында бул өлкөгө баргандардын же «билим ажылыгынын» көбөйүшү, окуучу башына аз каржылоо менен кыска убакыт ичинде алга жылганын билүүнү каалагандардын санынын көбөйүшү, изилдөөчүлөргө өз өлкөлөрүнүн билим берүү системаларын өнүктүрүүсү үчүн үмүт жаратууда.

Фин окуучуларынын ийгиликтеринин себеби билим берүү системасында төрт негизги факторго байланыштуу. Финляндиядагы окумуштуулардын жана мугалимдердин ийгиликтеринин булагы катары билинген бул факторлор (Malaty, 2006; Sahlberg, 2007;

Simola, 2005) төмөндөгүдөй: (1) *мугалим даярдоо программасы*, (2) *салттуу мектеп жашоосу (чөйрөсү)*, (3) *мугалимдик кесипке маданий көз караш жана* (4) *мугалимдердин квалификациясын жогорулатуу* (Erarslan, 2009). Финляндияны таптакыр башкача билим берүү системасына ээ жана башка социо-экономикалык түзүлүштөгү Кыргызстан менен салыштыруу аркылуу сабак алышыбыз абдан маанилүү.

Корутунду

Негизги жүрүш-туруштардын, инсандык өнүгүүлөрдүн, билим берүүнүн негизи үй-бүлөдө берилет. Балдардын өзүн-өзү сыйлоосун, ишенимин өнүктүрүүсүнө үй-бүлөнүн салым кошуусу руханий жактан абдан маанилүү. Бала өзү жөнүндө оң ойлоноусу жана сабактагы ийгиликтерин билүүсүндө мектептеги мугалимдин таасири чоң болсо да, үй-бүлөдөгү тарбия андан жогору (Başar, 2001; FMV, 2013).

Финляндиянын эли окууга абдан кызыккан эл. Ата-энелердин билимдүүлүгү, окууну жакшы көрүүсү жана балдарды тарбиялоодо жардамчы болуусу балдардын ийгиликтүү болуусуна өз таасирин тийгизет. Өлкөдө үйдөгүдөй эле мектептерде да китепканалардын болуусуна жана мектептердеги коридорлордун китепкана катары колдонулушуна уруксат берилет. Сабактардын жумасына бир жолу табигый чөйрөдө өткөрүлүшүнөн улам окуучулардын табиятты, андагы кубулуштарды кабыл алуусу жана андап түшүнүүсү менен бирге байкоо жүргүзүү көндүмдөрү да өнүгөт. Мектептер мамлекет тарабынан да, жеке ишкерлер тарабынан да каржыланат.

Кыргызстанда орто мектептерде предметтик мугалимдердин жетишпегендиги, китептердин жетишсиздиги, мектеп шарттарынын учурдун талабына ылайык болбогондугу, мугалимдердин айлык акысынын, ага байланыштуу мотивациясынын жана статусунун төмөндүгү окуучулардын ийгиликтерине өз таасирин тийгизип жатканыны айтууга болот.

Сунуштар

Финляндия 1800-жылдары толугу менен саздак өлкө болгон. Бул өлкөнү кайра куруу, өнүктүрүү жана өстүрүү үчүн фин калкы эч кандай социалдык катмарга бөлүнбөстөн бирге иш алып барган. Финдердин өнүгүү үчүн мындай күрөшү бүт дүйнөгө өрнөк боло алат. Алардын улуттук түшүнүгүнүн таң каларлык жана теңдешсиз экендиги үлгү (Dede, 2013).

Принциптүү жана узун мөөнөттүү билим берүү саясаттарын ишке ашыруу үчүн жалгыз гана ак ниеттүү болуу жетиштүү эмес. Бирдей ой-пикир, маалымат жана

түшүнүк аркылуу ар бир өлкө өзүнүн билим берүүгө көз карашын жарата алат. Даярдалган билим берүү тармагындагы реформалардын ишке ашуусу үчүн алардын учурдун талабына, өлкөнүн өзгөчөлүктөрүнө, керектөөсүнө көңүл бурган жана жыйынтыкка багытталган болуусу маанилүү. Мына ошондо гана ар тараптуу жана сапаттуу билим берүү системасын курууга болот. Билим берүү тармагында ишке ашырыла турган реформалардын жакшыртылуусунун жана тереңдетилүүсүнүн негизинде өлкөдөгү өнүгүүнү байкоого болот (Finnish National Report, 2012; Betsy, 2010). Билим берүү мекемелери экономикага керектүү болгон жумушчу күчүн даярдоосу керек. Себеби ааламдашуу чагында билим берүү системасы экономикага ылайыктуу болуусу шарт. Ошондой эле, ар бир өлкөнүн билим берүү системасын доордун муктаждыктарына жараша дагы бир жолу карап чыгуу зарыл (YÖPIID, 2005).

Өлкөбүздө мектеп жана окутуу иштери заманбап өндүрүүнүн принциптерине жана методдоруна жооп бере ала турган түрдө жаңылануусу зарыл. Мугалимдер келечектеги реформалардын негизин түзүшөт. Эгерде даярдалып жаткан реформалар ийгиликтүү түрдө кабыл алынса, анын алгачкы баскычтарында мугалимдер да катышуусу зарыл. Анткени алар жаңы реформалар үчүн өз сунуштарын берет. Чөйрөнүн ийгиликке ишенүүсү жана мектепке ыраазычылыгы да абдан маанилүү. Мүдүрлөр мектептерде жаңычыл окутуу чөйрөсүн түзүү үчүн колунан келгенин жасоосу керек. Ал үчүн мүдүрлөр мектепти башкаруу, билим берүүнү башкаруу боюнча квалификациясын жогорулатуучу курстарга катышуусу зарыл. Ошондо мектептердин пайдубалы бекем болот жана жогорку ийгиликтерге жетишет. Билим берүүдө тең укуктуулук принциби жана жөндөмдүүлүк болсо, ал жерде сөзсүз түрдө ийгилик болот.

Технологияны колдонууну жетиштүү абалга алып келүү, биргелешип үйрөнүүнү жана электрондук же дистанттык үйрөнүүнү колдоо, мектептерде маданияттын баалуулуктарын белгилөө, мектеп башкаруусун жакшыртуу, кесиптик мектептер жана иш жерлери менен бирге орток кызматтарды жаратуу, мугалимдердин билим алуусун күчтөндүрүү керек.

Мугалимдерди даярдоо боюнча жаңы реформалар жасалышы шарт. Эски программалар менен эски методдорго таянып даярдалган мугалимдер, учурдун талабына, көндө өзгөгөн жаңыланууга ыңгайлаша алган, изденген, аң сезимдүү, мекенчил муунду, өзгөчө келечекке кадр даярдоого жетишсиз болуп жатат.

Өлкөбүздө мектеп жана окутуу иштери заманбап өндүрүүнүн принциптерине жана методдоруна жооп бере ала турган түрдө жаңылануусу зарыл.

Билим берүүнү колдоо боюнча иш-чараларды элге жарыялоо аркылуу бул системага каржылоону каалаган жарандарга жеңилдиктер берилиши, өлкөбүздүн билим берүү системасынын өнүгүүсүнө өз салымын кошмок.

Адабияттар

- Aho, E., Pitkänen K. & Sahlberg, P. (2006). Policy Development and Reform Principles of Basic and Secondary Education in Finland, Education Working Paper Series, Number 2. Online [http://siteresources.worldbank.org/EDUCATION/Resources/278200-1099079877269/547664-1099079967208/ Education_in_Finland_May06.pdf]
- Ahtee, M., Lavonen, J. & Pehkonen, E. (2008). Reasons Behind The Finnish Success in Science and Mathematics in PISA Tests, Problems of Education in The 21st Century, Volume 6. Online [http:// www.scientiasocialis.lt/pec/files/pdf/Ahtee.pdf]
- Alexander, R.(2012). Visions of Education, Roads to Reform, The Global Educational Race and The Cambridge Primary Review, Universidad Gabriela Mistral, Santiago, Chile, 30 October. Online [http:// www.robinaalexander.org.uk/wp-content/uploads/2012/04/Alexander-Chile-GMU-lecture-1-121030.pdf]
- Çelen, F.K., Çelik, A. & Seferoğlu S.S. (2011).Türk Eğitim Sistemi ve PISA Sonuçları, Akademik Bilişim 2011,İnönü Üniversitesi, Malatya. Online [http://yunus.hacettepe.edu.tr/~sadi/yayin/AB11_Celen-Celik_Seferoglu_PISA-Sonuclari.pdf]
- Çobanoğlu, R. & Kasapoğlu, K.(2010). PISA’da Fin Başarısının Nedenleri ve Nasılları (The Whys and Hows of Finnish Success at PISA) Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (H. U. Journal of Education) 39: 121-131.Online [http://www.efdergi.hacettepe.edu.tr/201039RAH9ELU.pdf]
- Dede, B.M. (2013).Beyaz Zambaklar Ülkesinde,Dionotkitap.netSitei. Online [http://www.dipnotkitap.net/DENEME/Beyaz_Zambaklar.htm]
- Duman, G.(2013). (Çeviri: Aikio, J. & Puoskari), Bir Yerli Halkın Samiler’in, Üç Kuzey Ülkesi’ndeki (Finlandiya, Norveç ve İsveç) Etnik Uyanışları, Dilleri ve Eğitimleri. Çok Dilli Eğitim Yoluyla Toplumsal Adalet, Eğitim Sen Yayınları, Bölüm 4, pp. 320-333, Şubat/Ankara. Online [http://www.egitimsen.org.tr/ekler/ 212a7a54a8ba049_ek.pdf]
- Dursun, H.B. (2010). Avrupa’nın Eğitimde Model Ülkesi : Finlandiya, Page 35 -44, Yıl:8 ,Sayı: 30 Nisan - Mayıs – Haziran. ISSN : 1303-9032. Online [http://www.egitimulteni.com/sayi-30/sayi-30/assets/basic-html/page2.html]
- Education at a Glance 2013 - Country Notes and Key Fact Tables. Online [http:// www.oecd.org /finland /educationataglance2013-countrynotesandkeyfacttables.htm]
- Education Resources in Finland. (2006). [http://www.minedu.fi/minedu/Education/resources.html.
- Eğitimde Geleneksel ve Çağdaş Yaklaşım. Online [http://helitam.npage.de /get_file.php?id= 16122002]
- ENIC-NARIC.net - Finland,National Education Bodies. Online[http:// www.oph.fi/ english/education /overview_of_the_education_system]
- Erdoğan, A. (2013). (Çev./Trans.: Tina Karina RAMNARINE) Finlandiya’da Ulusal Kimliğin Gelişimi ve Halk Bilimi (Folklor and The Development of National Identity in Finland) Bilim ve Kültür - Uluslararası Kültür Arařtırmaları Dergisi, Yıl: 01, Sayı: 02 Haziran / June, 2013: s./p. 226-236. Online [http://www.academia.edu/ 5055940/Finlandiyada_Ulusal_ Kimligin_Gelisimi_ve _Halk_Bilimi_ Ceviri_]
- Eurydice- Eurostat, (2012). A High Percentage of Primary School Teachers are in The Older Age Groups in Many European Countries, Key Data on Education in Europe 2012. pp.122-125. Online [http://eacea.ec.europa.eu/ education /eurydice / documents/key_data_series/134en.pdf]
- Eurydice. Avrupa’da Eğitim Süreçleri. Online [http://sgb.meb.gov.tr/eurydice/index.htm]
- Eurydice. (2006). Eğitimde Kalite Güvencesi. Online [http:// sgb.meb.gov.tr /eurydice/ kitaplar/ Avrupada_Ogretmenlik_Egitiminde_Kalite_Guvencesi/ Avrupada_Ogretmenlik_ Egitiminde_Kalite_Guvencesi.pdf]
- Eurydice. (2005). Avrupa’daki Eğitim Sistemleri ve Sürdürülmekte olan Reformlar Üzerine Ulusal Özet Belgeleri. [doc. dosyası]
- Eurydice. (2007). Avrupa’da Mesleki Olmayan Yetişkin Eğitimi. Ulusal Bilgi Uygulama Özeti Çalışma Metni. Online [http://sgb.meb.gov.tr/eurydice/ kitaplar/ Avrupada_ Mesleki_ Olmayan_ Yetiskin_ Egitimi/Avrupada_ Mesleki_ Olmayan_ Yetiskin_ Egitimi.pdf]
- Eurydice. (2008). Eğitim ve Kültür, Avrupa’daki Öğretmenlerin Sorumluluk ve Özerklik Düzeyleri. ISBN: 978-92-79-14972-

- 6,DOI:10.2766/61236.Online[http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/thematic_reports/094TR.pdf]
- Eurypedia (2012), European Encyclopedia on National Education Systems. Online [<https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/mwikis/eurydice/index.php/Finland:Overview>]
- Eurypedia. (2013).Europeanencyclopedia on National Education Systems. Online [<https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/mwikis/eurydice/index.php?title=Countries>]
- Finnish National Board of Education IFLA, Helsinki.(2012). Online [<http://www.ifla.org/files/assets/school-libraries-resource-centers/conferences/2012/finnish-pisa-results-2012.pdf>]
- Finnish National Board of Education. Online [http://www.opf.fi/english/curricula_and_qualifications/basic_education]
- Finnish Youth Co-operation Allianssi. Young People in Finland. (2010). ISBN 978-951-9094-92-2. Online [<http://alli.fi/binary/file/-/id/665/fid/1033>]
- Fuhrmann, C.J. & Dierkes,N.B.(2011). Finland's PISA Success: Myth and Transferability, Kas International Reports, 7|2011. Online [http://www.kas.de/wf/doc/kas_23322-544-2-30.pdf]
- Gedikoğlu,T. (2005). Avrupa Birliği Sürecinde Türk Eğitim Sistemi: Sorunlar ve Çözüm Önerileri, Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt 1, Sayı 1, Haziran, ss. 66-80. Online [http://efd.mersin.edu.tr/dergi/meuefd_2005_001_001/pdf/meuefd_2005_001_001_0066-0080_gedikoglu.pdf]
- Grek, S. (2009). Governing by Numbers: The PISA Effect in Europe. Journal of Education Policy, 24(1), 23-37. Online [<http://effectsofnapan.edu.au/resource/governing-by-numbers-the-pisa-effect-in-europe/>]
- Hancock, L. (2011). Educating Americans Fort He 21 st Century, Why are Finland's Schools Successful? Smithsonian Magazine, September. Online [<http://www.smithsonianmag.com/people-places/Why-Are-Finlands-Schools-Successful.html>]
- Helsinki Büyükşehirliği Ticaret Müşavirliği.(2013). 2013 Yılı Finlandiya'nın Genel Ekonomik Durumu ve Türkiye İle Ekonomik Ticari İlişkileri, Finlandiya Ülke Raporu,pp.9. Online [http://www.itkib.org.tr/ihracat/DisTicaretBilgileri/raporlar/dosyalar/2013/2013%20Yili%20Finlandiya%20Ulke%20Raporu_Helsinki%20Tic.%20Musavirliigi.pdf]
- International Standard Classification of Education. (ISCED 1997). Online [<http://www.uis.unesco.org/Education/ISCEDMappings/Pages/default.aspx>]
- National center for education statistics, https://nces.ed.gov/timss/table11_1.asp
http://www.abo.fi/public/om_aa
- İskenderoğlu, T. & Baki, B. (2011). İlköğretim 8. Sınıf Matematik Ders Kitabındaki Sorularının PISA Matematik Yeterlik Düzeylerine göre Sınıflandırılması (Classification of the Questions in an 8th Grade Mathematics Textbook with Respect to the Competency Levels of PISA). TED. Eğitim ve Bilim, Cilt 36, Sayı 161. Online [<http://egitimvebilim.ted.org.tr/index.php/EB/article/view/1037>]
- Kansanen, P. (2010). Horribile Dictu: The Success Story of The Finnish School System. In A. Liimets (Hrsg.), Denkkulturen. Selbstwertung des Menschen. Erziehungskulturen (ss. 95-110). Frankfurt am Main: Peter Lang. Online [<http://docencia.udec.cl/unidd/images/stories/documentos/material/02-12-2011/MaterialViernes/dictum.Print.pdf>]
- Kasapçapur, A. (2007). Avrupa Birliği Ülkelerinde Eğitim Denetimi, sayfa 74, Ankara. Online [<http://rdb.meb.gov.tr/yayinlar/ABegitim.pdf>]
- Kütüphaneler. Online [<http://www.infopankki.fi/tr/finlandiya-da-ya-am/bo-zamanlar-n-de-erlendirilmesi/k-t-phaneler>]
- Language Rules in The Åland Islands, Online [<http://www.formin.fi/public/default.aspx?nodeid=46371&contentlan=2&culture=en-US>]
- Lankinen,T. (2010). Basic Education Reform in Finland – How to Develop The Top Ranked Education System? Building Blocks for Education: Whole System Reform September 13–14, Toronto, Canada. Online [<http://www.edu.gov.on.ca/bb4e/finlandEn.pdf>]
- Lavonen, J. (2011). Teacher Education System in Finland, A Seminar on Teacher Education at CEP,Santiago de Chile, Chile, July. Online [http://www.educacion2.udp.cl/wp-content/uploads/2011/08/Teacher_education_Chile.pdf]
- Maaranen, K. (2010). Teacher Students' MA Theses—A Gateway to Analytic Thinking About Teaching? A Case Study of Finnish Primary School Teacher. Scandinavian Journal of Educational Research Vol. 54, No. 5, October, 487-500. Online [<http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00313831.2010.508923?journalCode=csje20#preview>]

- Main Factors Behind The Good PISA Reading Results in Finland Pirjo Sinko (pirjo.sinko@oph.fi).(2012). Finnish National Board of Education IFLA, Helsinki. Online [<http://www.ifla.org/files/assets/school-libraries-resource-centers/conferences/2012/finnish-pisa-results-2012.pdf>]
- Malaty, G. (2006). What are the reasons behind the success of Finland in PISA?, pp. 59-66, SMF – Gazette – 108. Online [http://smf4.emath.fr/Publications/Gazette/2006/108/smf_gazette_108_59-66.pdf]
- Ministry for Foreign Affairs of Finland. Countries and Regions. Online [<http://www.formin.fi/public/default.aspx?nodeid=36559&contentlan=2&culture=en-US>]
- National Plan for Educational Use of Information and Communications Technology, December.(2010). Online [http://www.edu.fi/download/135308_TVT_opetuskayton_suunnitelma_Eng.pdf]
- Niemi, H., Toom, A. & Kallioniemi, A.(2012). Schools, The Societal Factors Contributing to Education and Schooling in Finland, Miracle of Education The Principles and Practices of Teaching and Learning in Finnish. ISBN: 978-94-6091-811-7. Online [<http://link.springer.com/book/10.1007/978-94-6091-811-7>]
- Partanen, A. (2011). What Americans Keep Ignoring About Finland’s School Success. The Atlantic. Online [<http://www.theatlantic.com/national/archive/2011/12/what-americans-keep-ignoring-about-finlands-school-success/250564/>]
- PIRLS 2001 Uluslararası Okuma Becerilerinde Geliřim Projesi. Online [<http://www.ogretmeninseesi.com/uzman/youthpirs.htm>]
- Polat, C. (1999). Bařlangıçtan Günümüze Ülkemizde Derleme Çalıřmaları. Online [http://eprints.rclis.org/8148/MA_These.pdf]
- Sahlberg, P. (2007). Education Policies for Raising Students Learning: The Finnish Approach. Journal of Education Policy 22(2), 147-171. Online [<http://pasisahlberg.com/wp-content/uploads/2013/01/Education-policies-for-raising-learning-JEP.pdf>]
- Sevinçer, V. (2009). Nordik Modeli: Kapitalizm Açmazına Çaremi? Online [http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option=com_content&view=article&id=274:nordik-modeli-kapitalizm-acmazina-care-catid=116:analizler-ekonomi&Itemid=145]
- Simola,H. (2005). The Finnish Miracle of PISA: Historical and Sociological Remarks on Teaching and Teacher Education,ComparativeEducation,Vol.41,No.4,pp.445-470.Online[<http://www.yumpu.com/en/document/view/5260783/the-finnish-miracle-of-pisa-historical-and-sociological-helsinki>]
- TIMSS 1999 Üçüncü Uluslararası Matematik ve Fen Bilgisi Çalıřması Ulusal Rapor, Haziran. (2003). Online [http://timss.meb.gov.tr/wp-content/uploads/timss_1999_ulusal_raporu.pdf]
- Valijarvi, J. (2005). The System and How Does It Work: Some Curricular and Pedagogical Characteristics of The Finnish Comprehensive School. Education Journal, Vol. 31, No. 2, 2003 & Vol. 32, No. 1, 2004, The Chinese University of Hong Kong. Online [http://hkier.fed.cuhk.edu.hk/journal/wp-content/uploads/2009/10/ej_v31n2-v32n1_31-55.pdf]
- Young, M. (1993). Bridging the Academic/Vocational Divide: Two Nordic Case Studies, European Journal of Education, pp. 209-214,Vol 28,No.2. Online [<http://www.jstor.org/stable/1503387?seq=1>]
- YÖPİD Raporu (2005). Yeni İlköğretim Programlarını İnceleme ve Değerlendirme Raporu. Online [<http://ilkogretimonline.org.tr/vol5say1/sbildirge%5B1%5D.pdf>]
- www.worldbank.org, <http://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.1564.TO.ZS/countries>.